

Svensk Biblioteks förening

Remissvar på utredningen

Mål i mun ; förslag till handlingsprogram för svenska språket, SOU 2002:27

Allmänt

Mål i mun är ett bra försök att göra en genomgång av de aspekter som har betydelse för språket i vårt land och att utifrån vad som beskrivs föreslå åtgärder. Utredningen är skriven på ett föredömligt njutbart språk.

Svensk Biblioteks förening måste dessvärre konstatera att utredningen redovisar en förlegad syn på biblioteken i vårt land och det gäller såväl folk- som forskningsbibliotek. Nedan tar vi upp några olika områden men vi vill redan i inledningen betona att biblioteken i olika beskrivningar tilldelas en alltför passiv roll. Med hänvisning till vårt lämnade remissvar vill vi föreslå att bibliotekssektorn engageras i det fortsatta arbetet med handlingsprogram för svenska språket.

Biblioteken och bibliotekariekompetensen kan tillföra mycket i diskussioner kring språkutveckling, lärande, lokal utveckling och demokratifrågor. Det är viktigt att biblioteken beaktas som aktörer och att det syns i deras uppdrag på olika nivåer. Därför vill vi att en fortsatt fördjupad samverkan med andra politikområden nationellt, regionalt och lokalt diskuteras.

Biblioteken måste ständigt utvecklas och förnyas och svara mot en förändrad omgivning och medborgarnas behov. Vad gäller folkbibliotekens stöd för metod- och tjänsteutveckling så har Statens Kulturråds projektbidrag för detta ändamål nästan försvunnit. Vi vill peka på att det finns ett behov även av den typen av bidrag förutom produktions- och distributionsstöd av den svenska litteraturen.

Livslångt lärande innebär t ex att en kommun i sin biblioteksplan visar den röda tråden kring läsande, lärande och informationskompetens från förskola till vuxenliv - biblioteken finns med hela livet i ett samspel med andra och har potential att utvecklas ytterligare. Krav på biblioteksplaner borde finnas med i bibliotekslagen. (En biblioteksplan är ett verktyg för politiker och tjänstemän och den bör innehålla en analys av kommuninvånarnas biblioteksbehov, en ansvarsfördelning och samverkansplan mellan alla typer av bibliotek samt en strategi för framtiden.)

I utredningen saknas en koppling mellan språkteknologiska initiativ och informationssökning. Språkliga resurser måste finnas för att utveckla verktyg för informationssökning.

2.1 Domänförluster

Diskussionen kring domänfrågor behandlar ett flertal viktiga samhällsområden. Kopplingen till det strategiskt viktiga kulturområdet (5.3) är dock alltför summarisk och vag. Inget sägs här om litteraturens och bibliotekens möjligheter att främja det svenska språkets position och utveckling. Förslagen som avslutar avsnittet (5.3.2) kan dessvärre sammanfattas under begreppen ”ingen åtgärd” eller ”status quo”. Ex: ”Andelen svenskspråkiga program i SVT skall inte minska” och ’Fortsatt stöd bör ges till litteraturen’.

6.2 Svenska termer och uttryck

Vi anser att utredningen i detta avsnitt har förbisett de ämnesord som sedan det tidiga 1900-talet har använts som sökord i kortkatalogerna på de svenska biblioteken och som nu används i de datoriserade katalogerna. Grunden är bibliotekens klassifikationssystem, det s.k. SAB-systemet, som ämnesorden är knutna till. Alla folkbibliotek samt ett antal forskningsbibliotek använder detta system. Ämnesorden utgör en terminologi som man kan använda för att söka systematiskt i bibliotekskatalogerna och de förändras och förnyas kontinuerligt.

Traditionellt har ämnesorden enbart använts för facklitteratur men för närvarande pågår ett projekt stött av Svensk Biblioteksförning, BIBSAM och Statens kulturråd, som har som mål att utarbeta en svensk ämnesordskatalog för skönlitteratur för vuxna och en för skönlitteratur för barn och ungdomar. Att underhålla ämnesorden är ett krävande arbete som hittills har skett inom föreningens ram. Svensk Biblioteksförning anser att detta arbete bör inordnas i de statliga satsningarna på det allmännyttiga terminologiarbetet.

7 Det mångspråkiga Sverige

Under rubriken ”Det mångspråkiga Sverige” behandlas en mängd olika språkliga företeelser, från dialekter till den nordiska språkgemenskapen, teckenspråket och undervisningen i engelska och andra skolspråk. Kärnan i begreppet ’det mångspråkiga Sverige’, invandarspråken, avhandlas på några få sidor, medan de nationella minoritetsspråken, som nyligen fått sin status säkrad via lagstiftning får något större uppmärksamhet (7.3.1-7.3.2). Vi noterar att begreppet mångspråkig här används på ett sätt som gör den exakta innebörden oklar. Problemet understryks ytterligare av att man i utredningen valt att redovisa avsnittet ”Attityder till mångspråkighet” (7.3.3) i anslutning till kapitlet om minoritets- och invandarspråken (där det innehållsligt hör hemma) istället för direkt under huvudrubriken (7). Komplikationen blir än tydligare om man betänker att de flesta sannolikt inte sorterar in exempelvis dialekter under begreppet mångspråkighet. Ett klagande avsnitt kring terminologin hade varit på sin plats här.

Vi saknar en beskrivning av den stora insats som gjorts av folkbiblioteken i Sverige för att förse flyktingar och invandrare med litteratur, tidningar och tidskrifter på de egna språken och successivt på svenska. Bibliotekens

uppsökande arbete och samarbete med flyktingsamordnare, SFI-lärare och invandrarföreningar har gjort att många blivit biblioteksanvändare som tidigare i sitt eget land inte varit det. Det finns undersökningar som visar att den skillnad som finns i biblioteksanvändare beroende på utbildningsnivå bland svenskar med svenska som modersmål inte gäller beträffande personer med ett annat modersmål än svenska.

Folkbiblioteket är omvittnat betydelsefullt som mötesplats och kulturcentrum för de nya svenskarna. Det är på biblioteket de håller kontakt med sitt eget modersmål samtidigt som de introduceras i det nya språket och den svenska kulturen. Att lägga ner filialer som finns ute i bostadsområden och koncentrera verksamheten till större bibliotek är ofta ett hot mot denna verksamhet liksom naturligtvis nedskärningar av personal.

Folkbibliotekens arbete bygger på en kombination av god tillgång till invandrarlitteratur centralt inköpt för statliga medel som snabbt kan lånas in och egna böcker på de största invandrar- och minoritetsspråken.

7.3.5 Teckenspråkets ställning

I detta avsnitt anser vi att det hade varit på sin plats att nämna den stora satsning som görs av Örebro stadsbibliotek för att bygga upp ett resurscentrum för döva. Även Härnösands stadsbibliotek har projekt för döva och bland bibliotekspersonalen på dessa bibliotek bygger man upp en kompetens inom området.

7.3.6 Bedömningar och förslag

När vi kommer till förslagen återstår ett: man vill stödja tillgången till medier på minoritets- och invandrarpråk, en mycket relevant ambition. Vid närmare granskning gäller förslaget endast tidskrifter och endast de fem minoritetsspråken.

Vi vill påtala att det finns ett stort behov av tidskrifter utgivna i Sverige för många grupper av läsare med annat modersmål än svenska, varför vi vill förorda att tidskriftsstödet utsträcks till att gälla ett flertal av de stora invandrarpråken. Vi vill också poängtera att god tillgång till litteratur och tidskrifter på invandrarpråken centralt placerade för utlån är synnerligen viktigt för att komplettera folkbibliotekens egna inköp. Internationella biblioteket i Stockholm (motsvarar den gamla invandrarlånecentralen i kombination med ett publikt öppet bibliotek) måste få ökat stöd och inte bara i form av medier utan resurser för att kompetensutvecklingen regionalt och lokalt ska fungera.

Personal är en nyckelfaktor. För att kunna bedriva uppsökande arbete och utnyttja samlingarna och de elektroniska resurserna kostnadseffektivt behövs genomgående mer personal ute på folk- och skolbiblioteken än vad som är fallet idag.

11.2 Insatser för att öka tillgången till och intresset för litteratur

Utredningen behandlar folkbibliotekens insatser i allmänna ordalag och lyfter sedan fram ett par kommuner som gör särskilt målmedvetna insatser för att tidigt stärka barns språkutveckling. Svensk Biblioteksforening vill peka på att folkbiblioteken i många kommuner redan på MVC informerar de blivande föräldrarna, har ett fungerande samarbete (om än på varierande nivå) med barnhälsovården, har utvecklat olika metoder för att nå barnen i förskolorna med böcker och deltar aktivt i det läsfrämjande arbetet i skolorna.

Informationsbroschyrer om små barns behov av språklig stimulans och gåvoböcker delas ut via biblioteken i en majoritet av landets kommuner. Barnbibliotekarierna deltar i BVC:s föräldrautbildningar, föräldramöten i förskolor och skolor, fortbildning för personal och i olika slag av läsprojekt. I många kommuner arbetar man aktivt med det muntliga berättandet. Med hjälp av informationsmaterial på olika språk och på vissa håll även uppsökande arbete försöker man också nå invandrarföräldrarna.

En viktig resurs i detta arbetet är det statliga inköpsstödet för barn- och ungdomslitteratur som ger möjlighet till systematiska satsningar i enlighet med de lokala behoven. Folkbibliotekens personalresurser har dock minskat och i vissa kommuner måste man dra ner på det utåtriktade arbetet.

Barnbibliotekarierna som var samordnare i ett stort nätverk av engagerade förskollärare, BVC-personal, skolbibliotekarier, lärare, fritidsledare och inte minst föräldrar har fått för många andra arbetsuppgifter och ibland plockats bort helt.

I arbetet med de biblioteksplaner som nu utarbetas i många kommuner diskuteras ansvars- och arbetsfördelning mellan bibliotek, förskola och skola för att insatserna ska kunna fördelas på bästa möjliga sätt.

Satsningen på skolbibliotek i kommunerna är utomordentligt viktig. En kontinuerlig läsfrämjande verksamhet kan man oftast inte få utan en satsning på skolbiblioteksverksamheten. Det finns exempel på bra samarbete mellan folkbibliotek och skolor men långsiktig kontinuerlig utveckling av alla barns läsande kräver skolbibliotek med egen personal.

Stärk skrivningarna i Bibliotekslagen särskilt vad gäller skolbiblioteken. De har en nyckelroll när det gäller läsfrämjande verksamhet där de finns mitt i alla barns vardag om de har öppet hela skoldagen med utbildad personal.

Angående den starka betoningen på arbetsplatsbibliotek vill vi poängtera att det skett ganska lite metodutveckling sedan 70-talet vad gäller arbetsplatsbiblioteken. Andra vägar känns idag väl så viktiga för att nå nya grupper. Det är uppenbart att tillgängligheten är en nyckelfråga. Öppettiderna på biblioteket måste vara generösa så att alla människor får del av hela biblioteksutbudet. Rikligt med böcker är av vikt för att stimulera till mer läsning, men litteraturen måste också lyftas fram och presenteras. Idag är det alltför stora skillnader mellan kommunbiblioteken.

11.3 Bedömningar och förslag

Svensk Biblioteksförning stöder uppfattningen att inköpsstödet bör fortsätta. Fler bibliotekarier som arbetar med läsfrämjande arbete i folk- och skolbiblioteken är nödvändigt för att få tillbaka åttiotalets siffror och få ut informationen. Öka resurserna som går att söka hos Kulturrådet.

Som påpekas ska ”Skolverket uppmärksamma skolbiblioteken i sin uppföljning och utvärdering av skolverksamheten”. Skolverket bör göra detta på ett systematiskt och kvalificerat sätt. För att klara av en fördjupad uppföljning och utvärdering av skolbiblioteket i relation till skolan i övrigt behöver Skolverket tillföras kompetens.

14.2.5 Hjälpmedel för funktionshindrade inom språkområdet

Vi saknar i detta avsnitt ett omnämnande av de nya talbokspelarna som är nödvändiga för att man ska kunna tillgodogöra sig de nya medierna i det sk DAISY-projektet. Det är utomordentligt viktigt att när tekniken nu finns för att ge tillgång till en rad funktioner som hör ihop med läsningen så ska också hjälpmedlet få stöd och nå ut till alla som behöver det.